

چشم‌انتظاری آتیه به‌روایت میرزا علی تیتراژی‌باشی!

آتیه معشوقه میرزا ابراهیم خان عکاسباشی، بخل زنانه‌اش را اینگونه با صدای لرزانِ سرمازده تعریف می‌کند و دلشوره عاشقانه‌اش را روی برف‌ها می‌تکاند: «وقتی نبودی همینجا در انتظار تو نشسته بودم، خواب غریبی دیدم. مجلس عروسی بود، تو خوشحالی می‌کردی. ساقدوش نقاب از عروس تو برداشت تا سلطان رونما بدهد. اما عروس تو من نبودم.» عکاسباشی که مشغول جمع کردن بار و بندیل سفر به فرنگ همراه سلطان بابت آوردن اسباب سینماتوگراف است، روی این جمله آخر دست از چمدان می‌کشد و برمی‌گردد و می‌پرسد: «پس عروس ما که بود آتیه؟» آتیه جمله‌ای می‌گوید که عکاسباشی یخ می‌زند، نه از سوز سرمای برف در حال باریدن که از زمهریرِ سخنِ یار: «اسبابِ سینماتوگراف»، در ادامه هم عکاسباشی چنان می‌رود و به نمایندگی سینما و هنر در دستان سیاست و سلطان نیست می‌شود که از آن وعده بازگشت به آتیه، جز خیالی عبث باقی نمی‌ماند: تا این برف آب نشده (باز می‌گردد). «ناصرالدین شاه آکتور سینما» به نویسندگی و کارگردانی محسن مخملباف یک عیش سینمایی تمام‌عیار و یک فیلم‌ترایی درست و حسابی است که به دلیل همان شکل و شمایل کلاژی‌اش، از هرجا آن را ببینید، منفعت است و کار را راه می‌اندازد، هرچند که در کلیت هم فیلم نخ تسبیح و انسجام فیلمنامه‌ای دارد و ما لایه‌لای همه ماجراها و ادای دین‌های سینمایی، قصه شخصیت عکاسباشی را هم دنبال می‌کنیم.

۱. بدون اجازه آقای خاجاتوریان

حتی به آن شعر رضا جلیلی و ترانه‌ای که شاپور نیاکان برای این صحنه‌های دختر چوپان ساخت هم در تیتراژهای اول و آخر ناصرالدین شاه آکتور سینما اشاره‌ای نمی‌شود. همچون آن قطعه مشهور «گیانه؛ رقص کردهای جوان» ساخته آرام خاجاتوریان، آهنگساز برجسته ارمنی که در هیچ کدام از عنوان‌بندی‌ها و بویژه در قسمت موسیقی، اسمی از آن به میان نمی‌آید. نمی‌دانیم این خواست خود «مجید آقا انتظامی ولد عزت‌الله خان» بود که موسیقی این فیلم تحت ریاست او ساخته شد یا خود مخملباف این ذکر منبع را ضروری ندانست. این موسیقی در آن قسمت‌های آغازین فیلم و در تصاویر سفر فرنگ مظفرالدین شاه شنیده می‌شود. کارتر بورول آهنگساز فیلم «وکیل هادساک» برادران کوئن- که دو سال بعد از فیلم ناصرالدین شاه آکتور سینما در ۱۹۹۴ ساخته شد- در سکانس هولاهوپ از ساخته خاجاتوریان استفاده کرد، منتهی برخلاف فیلم مخملباف در تیتراژ پایانی فیلم کوئن‌ها به منبع اصلی این قطعه اشاره می‌شود. حتی در آن گفت‌وگوی حامد صراف‌زاده با مجید انتظامی در دوازدهمین شماره پادکست ابدیت و یک روز (در حسرت آتیه زیر اشجار بی‌برگ) هم صحبتی از این بهره‌گیری انتظامی از ساخته خاجاتوریان به میان نمی‌آید و تنها خود گوینده در پایان پادکست اشاره‌ای به استفاده فیلم ناصرالدین شاه آکتور سینما از این موسیقی می‌کند.

۲. باتشکر از «دختر چوپان»

اگرچه مخملباف در این فیلم از برخی فیلم‌ها و سکانس‌های خاطره‌انگیز سینمای ایران تا سال هفتاد- سال ساخت فیلم ناصرالدین شاه آکتور سینما ۱۳۷۰ است- استفاده کرده و طبیعتاً به دلیل شناخت سینه فیل‌ها و تماشاگران آشناتر به سینما، لزومی برای ذکر اسم فیلم‌ها در تیتراژ ندید و به «با سیاست بسیار از فیلمخانه ملی ایران» در تیتراژ پایانی بسنده کرد، اما به نظر دست‌کم باید به منبع اصلی فیلم تیتراژ اول (همان فیلم‌های تهران قدیم) اشاره می‌کرد. تصاویر تیتراژ اول ناصرالدین شاه آکتور سینما متعلق به صحنه‌هایی از فیلم «دختر چوپان» به کارگردانی معز دیوان فکری و محصول سال ۱۳۳۲ است. این صحنه‌ها را از دقیقه ۲۱ تا ۲۴ فیلم و آنجا که دختر چوپان (زیبا با بازی شهلا ریاحی) سرخورده از ناکامی در ازدواج با احمد به تهران رفته، می‌بینیم. فیلمبردار دختر چوپان، نوری حبیب است که در همان سال‌های دهه ۳۰ فیلمبردار ۶ فیلم از جمله بی‌پناه، مشهدی عباد و شرمسار بود.

۳. کاف‌ها

تیتراژ آخر هم که کار عباس یراقچی است، نمک‌های خودش را دارد؛ در این عنوان‌بندی که روی جاده زیگزاگی «خانه دوست کجاست؟» (عباس کیارستمی) روبه بالا و به سمت آن تک درخت معروف بالای تپه کوکر حرکت می‌کند، اسم یکی از سه نقش انتظامی در فیلم را اشتباه نوشته‌اند: مظفرالدین شاه، ناصرالدین شاه و مش حسین! تاجایی که «گاو» دوستی ما یاری می‌کند اسم شاه نقش آقای بازیگر در فیلم داریوش مهرجویی، مش حسن بود. همین‌طور نام فامیلی یکی از دستیاران کارگردان و همسر آن زمان مخملباف، یک سرکش اضافه دارد و اسم او را فاطمه مشگینی نوشته‌اند، در حالی که مشگینی درست است. یکی دیگر از کاف‌های تیتراژ پایانی، اسم احمد جورقانیان، بزرگترین آرشویست سینمای ایران بود که نام او را به این شکل نوشتند: «جور قانیان» انگار که اسم کوچکش جور بود و نام فامیلی‌اش قانیان! او سال ۹۲ از دنیا رفت.

سر آخر اینکه...

ناصرالدین شاه آکتور سینما به قدری جذاب و دوست‌داشتنی است و بویژه با این نسخه مرمت‌شده تماشایی‌تر شده که انقلاط‌های تیتراژی‌ما، حکم آزار عاشقانه معشوق را دارد. انگار خوشی بیش از حد در مواجهه با این فیلم، زیر دلمان زده است؛ عکاسباشی نیستیم که آتیه‌اش را دریغناک زیر اشجار بی‌برگ زمستان زده جا گذاشته باشد.

ایران جمعه شماره ۲۳ دوره جدید (ضمیمه آخر هفته روزنامه ایران)
صاحب امتیاز: خبرگزاری جمهوری اسلامی / مدیرمسئول: مهدی شفیعی / سردبیر: جواد دلیری
معاونان سردبیر: سرگه بارسقیان، امیر یوسفی / دبیر ویژه‌نامه: محسن بوالحسنی
دبیر تحریریه: صابر محمدی / تحریریه: ابراهیم افشار، مریم میری، علی رستگار، یگانه خدای، بهناز مرشدی و کیما سماوات
دبیر اجرایی: جواد عبدی / دبیر عکس: ابوالفضل نسایی / طرح: شهاب جعفر نژاد
مدیر هنری: محمد طاهری / مدیر فنی: حجت حکیمی / صفحه‌آرایی: دنیا حق‌شنو / ویراستاری و حروفچینی: گروه ویراستاری و حروفچینی «ایران»
لیتوگرافی و چاپ: مؤسسه فرهنگی مطبوعاتی ایران

